

Fejezetek a magyar-vietnami kapcsolatok történeti kutatásához

– OTDK pályamunka –

Jelige: magyar-vietnami kapcsolatok

2015. január 7.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
Kutatási célok, a dolgozat bemutatása	4
1.1 A vietnami konfliktus megjelenése a magyar historiográfiában	6
1.2 Magyarország és a Vietnami Demokratikus Köztársaság kapcsolata a korai években (1950-1957)	9
1.3. Észak-Vietnam a genfi egyezmény után	12
1.4 Az észak-vietnami földreform és belpolitikai hatásai	14
1.5 A katolikus kérdés	18
2.1. A vietnami konfliktus és a magyar külpolitika relációi	20
2.2 Magyar-vietnami gazdasági kapcsolatok 1955-1968 között.....	22
2.3 Az 1965-ös fordulat – katonai segélyek Észak-Vietnam részére	24
2.4 Az 1968-as Tet-offenzíva után	27
Befejezés	29
Bibliográfia.....	30

Bevezetés

Nguyen That Thanh, ismertebb nevén Ho Si Minh, 1945. szeptember 2-án Hanoiban közel félmillió ember előtt kikiáltotta a független vietnami államot, a Vietnami Demokratikus Köztársaságot (VDK). A Viet Minh (*Viet Nam Doc Lap Minh Hoi* - Liga Vietnam Függetlenségéért) vezetője forradalmi hangú beszédében az amerikai *Függetlenségi Nyilatkozatot*, illetve a francia *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát* idézte. Az 1946 januárjában megtartott választások fölényes megnyerése és Ho Si Minh elnökké választása után végül Franciaország is hivatalosan elismerte a független Vietnami Demokratikus Köztársaságot, mint az Indokínai Föderáció és a Francia Unió tagját. Ekkor valóban úgy tűnt, a mozgalom elérte célját – a francia gyarmati uralmat, és a második világháború alatti japán megszállást valóban a független állami lét válthatja fel. Azonban 1946 novemberében Franciaország – a folyamatosan zajló francia-vietnami tárgyalások ellenére – úgy döntött, erővel vet véget a VDK függetlenedési mozgalmának. Az ezt követő események láncolata végül kisebb megszakításokkal ugyan, de egy közel harminc évig tartó konfliktust eredményezett. Egy olyan konfliktust, amely gyarmati háborúból polgárháborúvá, és közben a hidegháborúban oly sokszor előforduló helyettesítő háborúvá alakult át. Az indokínai háborúk története végigkísérte szinte az egész hidegháborús időszakot, közvetlenül érintetté téve Franciaországot, az Egyesült Államokat, Kínát, a Szovjetuniót és ezen országok különböző szövetségeseit; köztük Magyarországot is.

Kutatási célok, a dolgozat bemutatása

Történészek és a társadalomtudomány különböző területeiről érkező kutatók százai foglalkoztak és foglalkoznak a mai napig az indokínai konfliktus problémájával – különös tekintettel annak amerikai szakaszára; a vietnami háborúra. Azonban az uralkodó narratíva a legújabb kutatási eredmények tükrében is igen lassan változik. A főleg nyugati szerzők által dominált, több könyvtárnyi szakirodalom – sokszor áttekinthetlenségéből kifolyólag – sem nyújt mindig egyértelmű támpontot a téma kutatói, illetve a történelem iránt érdeklődő olvasóközönség számára. A vietnami háború kutatása Magyarországon kifejezetten elhanyagolt területnek számít, hazai feldolgozottsága igen szerény. A marxista történetírás légkörében fogant alkotások „elvtársi kötelességéből” foglalkoztak ugyan a témával, azonban ezen munkák többsége történeti hűség szempontjából nem állt messze a háború alatti, hivatalos vietnami propagandától. Természetesen hiba lenne ugyanakkor a nyugati szakirodalmat elfogulatlannak tekinteni – főleg azért is, mert sok esetben olyan emberek munkáiról beszélhetünk, akik személyes érintettségük, illetve politikai beállítottságuk okán egészen eltérő, gyakorta egymásnak ellentmondó nézőpontból szemlélik a történeteket – ugyanakkor hazánkban is ezek tekinthetők alapvető forrásanyagnak.¹

Elsődleges kutatási célom szorosan összefügg a fentebb részletezett megállapításokkal. Fő célom, hogy a magyar levélári anyagok felhasználásával bővebb képet alkothassunk a magyar-vietnami bilaterális kapcsolatok fejlődése mellett a vietnami konfliktus történetéről is. A dolgozatnak természetesen nem lehet célja az elhúzódó indokínai háborúk eseménytörténetének bemutatása, ahogy a minden aspektusra kiterjedő politikatörténeti értekezés elkészítése sem. Ahogy a dolgozat címe is tükrözi, elsősorban bizonyos részfejezetek alkotják a kutatás tárgyát, illetve munkám során is ezek bemutatására törekszem.

A dolgozat ennek érdekében két főbb fejezetre tagolódik. Az első fejezetrészen a Vietnammal összefüggésben, a rendszerváltás óta megjelent magyar historiográfiai munkák rövid áttekintése után a Magyar Nemzeti Levéltár külügyi iratanyagait felhasználva a Vietnami Demokratikus Köztársaság belső viszonyait, belpolitikai helyzetét, és a kommunista blokk országaihoz fűződő viszonyrendszerét vázolom. A második fő részben a Magyarország által a VDK-nak nyújtott segítségre fókuszálok, különös tekintettel a gazdasági és katonai

¹ Szemléltetésként néhány példa:

Henry Kissinger: *Diplomácia*, Panem Grafo, Budapest, 2008.

Robert S. McNamara: *In Retrospect – The Tragedy and Lessons of Vietnam*, Random House, New York, 1995.

Robert Thompson: *No Exit From Vietnam*, David McKay, Company, New York, 1969.

William C. Westmoreland: *A Soldier Report*, Doubleday & Company, New York, 1976.

segélyszállítmányokra. Ez utóbbiak azért is jelentősek, mivel az ezekre vonatkozó iratanyagok egy része csupán 2013 áprilisában vált elérhetővé a kutatók számára. A dolgozat elkészültének további aktualitást ad a magyar-vietnami diplomáciai kapcsolatok felvételének 65., illetve a magyar katonai segélyek megindításának 50. évfordulója.

1. Fejezet

1.1 A vietnami konfliktus megjelenése a magyar historiográfiában

Magyarország vietnami háborús szerepvállalása, elköteleződésének mértéke (és mélysége), valamint a konfliktus során tanúsított magatartása a hazai történetírásban még a mai napig sem került alaposabb vizsgálat alá. Alapvető problémát jelent ebben a kérdésben, hogy a II. világháborút követő magyar külpolitika történetéről levéltári kutatásokra alapozott, a teljes képet átfogni igyekvő monográfia 2014-ben sem áll rendelkezésre; – így eltekintve a hidegháborús időszakra vonatkozó, egyes bilaterális kapcsolatok kutatásáról szóló munkáktól – a hazai kutatóknak nehéz dolguk van, ha mérlegre kívánják tenni e korszak külpolitikai teljesítményét. Kísérletek ugyan történtek: 1998-ban Fülöp Mihály és Sipos Péter munkája jelent meg; majd 2004-ben az Európai Unió csatlakozásunk alkalmából két újabb kötet is napvilágot látott Békés Csaba jóvoltából, illetve Gazdag Ferenc és Kiss J. László szerkesztésében.² Az esettanulmányok egész sorát felvonultató kötetek ugyan hiánypótló munkának tekinthetők, azonban törekvésük ellenére is alapvető témakörök maradtak érintetlenül.³ Tekintettel arra, hogy az indokínai konfliktus – különösképpen annak vietnami háborús szakasza – még a mai napig is elsősorban nyugati szerzők által dominált területnek tekinthető, ezért a magyar-vietnami kapcsolatok történeti kutatása nem csupán a XX. századi magyar külpolitika hiányzó fejezeteihez illeszthető be, a konfliktus részletesebb megismerhetőségét is adja. Ennek fényében hasznosnak ítélem, ha dolgozatom alfejezetében a magyar-vietnami bilaterális kapcsolatokkal összefüggésben előkerülő legújabb történeti kutatási eredményeket tekintem át röviden, mielőtt saját – a Magyar Nemzeti Levéltár külügyminisztériumi anyagain alapuló – kutatási eredményeim közlésével foglalkoznék.

² Fülöp Mihály – Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*, Aula, Budapest, 1998.
Békés Csaba: *Európából Európába - Magyarország konfliktusok keresztüztüében (1945-1990)*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004., illetve Gazdag Ferenc és Kiss J. László: *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

³ Erre a problémára maguk a szerkesztők is utalnak a kötet előszavában: „Bár a mindkét világháborúból vesztesként kikerülő s kisállamként a nagyhatalmakhoz való folyamatos alkalmazkodást a történelmi tapasztalatokból igencsak közről ismerő Magyarország számára a külső kapcsolatok a nemzeti lét meghatározó dimenzióit jelentették (és jelentik), mégis – vagy talán éppen emiatt – a magyar külpolitikáról felettebb szerény monografikus szintű szakirodalmi anyag található. Mintha hiányozna a kellő inspiráció, vagy valami más ok miatt a kutatók és szakírók elkerülnék e területeket.” Bővebben: Gazdag Ferenc és Kiss J. László: *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 7. o.

Az indokínai konfliktussal és a magyar-vietnami kapcsolatokkal összefüggő kutatások a rendszerváltozást követően, a levéltári iratanyagok szabadabb kutathatósága révén sem kaptak túlzottan nagy figyelmet; a hazai kutatók közül mindössze néhányan foglalkoztak a témával. A magyar historiográfiában Magyarics Tamás neve kerül elő legtöbbször, ha a vietnami háborúval kapcsolatos munkákat keresünk. Magyarics *Az Egyesült Államok külpolitikájának története* című kötetében a legrészletesebb hazai értékelését adja a konfliktusnak. Ugyancsak az ő nevéhez kötődik a vietnami háború alatti titkos magyar diplomáciai tevékenységre utaló első említés.⁴ A fentiek után nem meglepő, hogy Magyarország érintettsége elsősorban a nyugati történetírás figyelmét keltette fel, különösen igaz volt ez Radványi János washingtoni ügyvivő disszidálása, és megjelentett visszaemlékezései után.⁵ Radványi álláspontja a kérdésben az volt, hogy Péter János külügyminiszter csupán az amerikaiak megfélemlítéséért lépett fel közvetítőként a konfliktusban; valós szándék és politikai akarat a kezdeményezés mögött nem volt. Radványi állításait évtizedekig senki nem vonta kétségbe, – megfelelő, kutatható levéltári források nélkül erre nem is lett volna esély – azonban a kommunista blokk felbomlása és az elsődleges források felszínre kerülése alapvetően megváltoztatta a korábbi elképzeléseket.⁶ Hazánkban még ekkor sem indult komolyabb kutatás a témában. Ahogy fentebb már utaltam rá, Magyarics Tamás is elsősorban az amerikai-magyar bilaterális kapcsolatok kutatásakor figyelt fel hazánk vietnami „érintettségére”. Ugyanez mondható el az amerikai-magyar kapcsolatok másik haza szakértőjéről, Borhi Lászlóról, aki érintőlegesen több munkájában is foglalkozott a témával.⁷ Borhi László ugyanakkor 2009-ben megjelent forráskiadványában – hivatkozva McGeorge Bundy⁸ által készített feljegyzésre – rámutat, hogy az Egyesült Államok már 1964-től alapvetően pozitívan szemlélte Magyarországot, illetve az ott zajló folyamatokat;

⁴ Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2000. A kötet 2014-ben átdolgozott és bővített kiadásban is megjelent. Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története – Mítosz és valóság: érdekek és értékek*, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014. Magyarics Tamás magyarországi szakirodalomban elsőként tesz említést az 1965-1966 telén lefolytatott békekezdeményezési kísérletről. In: Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok és Magyarország, 1957-1967*, Századok, 130/3, 1996.

⁵ David Kraslow and Stuart Loory: *The Secret Search for Peace in Vietnam*, Random House, New York, 1968 137-166. o.

Radványi János: *Hungary and the Superpowers*. Hoover Institution Press, Stanford, 1972, illetve Radványi, János: *Delusion and Reality: Gambits, Hoaxes and Diplomatic One-Upmanship in Vietnam*. Gateway Editions Ltd., South Bend, 1978.

⁶ James G. Hershberg: *Who Murdered 'Marigold'?—New Evidence on the Mysterious Failure of Poland's Secret Initiative to Start U.S.-North Vietnamese Peace Talks, 1966*, Working Paper No. 27, Cold War International History Project Washington, 2000.

⁷ Lásd: Borhi László: *A Vasfüggöny mögött – Magyarország nagyhatalmi erőterében 1945-1968*, Ister Kiadó, Budapest, 2000, 190-226. o.

Borhi László: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957-1967*, Ister Kiadó, Budapest, 2002, 15-50. o.

⁸ L. B. Johnson elnök nemzetbiztonsági tanácsadója

elmondható tehát, hogy a heves antiimperialista magyar retorika ellenére mindkét fél a kapcsolatok normalizálására törekedett.⁹ A megállapítás fordítva is igaznak tekinthető; a kádári külpolitikai a keleti-nyugati kapcsolatok normalizálódásában – semmiképpen sem a magyar-amerikai kapcsolatok szándékos rontásában – volt érdekelt.¹⁰ Ennek fényében érdekes azon elmélet, miszerint Budapest szándékosan akarta csőbe húzni Washingtont azért, hogy Hanoi lélegzetvételhez juthasson a bombázások szüneteltetésével. Az 1965-1966 telén lezajlott békekezdeményezési kísérlet részletes feldolgozása végül 2010-ben történt meg Szőke Zoltán jóvoltából. Szőke – aki több rövidebb tanulmány erejéig már foglalkozott a vietnami Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságban végzett magyar tevékenységgel¹¹ – 2010-ben egy nagyobb lélegzetvételű értekezést jelentetett meg a Századok folyóiratban *Magyarország és a vietnami háború, 1962-1975* címmel; elsősorban az 1965-1966 telén lezajlott fegyverszüneti tapogatózásokban betöltött magyar szereppel egészítve ki korábbi kutatásait. Szőke Zoltán munkájában részletesen elemzi a rendelkezésre álló magyar és amerikai levéltári forrásokat, és a témában megjelent korábbi publikációkat. Szőke tanulmánya a Radványi által felvázolt „szemfényvesztő” magyar diplomáciai manőverek helyett egy új narratívát kínál.¹²

Dolgozatom alábbi fejezeteiben saját kutatásaimra támaszkodva igyekszem szélesíteni a vietnami háború képzeletbeli horizontját, elsősorban a magyar-vietnami kapcsolatok alakulását illetően. A fejezet korszakolása a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok felvételétől (1950) az 1968-as évig, a háború menetét alapvetően megváltoztató ún. Tet-offenzíváig terjed. Kutatási céljaim között szerepelt a Vietnamra vonatkozó magyar levéltári iratanyagok korszakra vonatkozó feltárása, illetve ezek segítségével egy teljesebb átfogó kép alkotása, amely magában foglalja a Vietnami Demokratikus Köztársaság belső viszonyainak jobb megértését, a két ország közötti együttműködést és a szocialista országok szerepvállalásának mélységi feltárását; hozzásegítve a konfliktus részletesebb megismeréséhez.

⁹ „Tágabb értelemben hosszú távú és jelentős haszon származhatna egy jobb budapesti amerikai jelenlétből. Talán Magyarország jutott legmesszebbre az összes csatlós közül a kommunista rendszer desztalinizálásában és az ilyen irányú mozgás folytatódik.” Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok 1945-1989 – Források*, MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2009, 421-422. o.

¹⁰ Békés Csaba: Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968-1989. In: Gazdag Ferenc és Kiss J. László: *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 133-172.o.

¹¹ Szőke Zoltán: *Magyar békefenntartók Vietnamban*, Külpolitika, V/3–4. 1995, 149–175., illetve, Szőke Zoltán: A vietnami „kaland”, ArchivNET I/1. 2001.

http://www.archivnet.hu/hadtortenet/a_vietnami_kaland.html (2014.11.11.)

¹² Szőke Zoltán: *Magyarország és a vietnami háború, 1962-1975*, Századok, 144/1. Budapest, 2010, 47-97. o.

1.2 Magyarország és a Vietnami Demokratikus Köztársaság kapcsolata a korai években (1950-1957)

Az 1968 óta zajló, sikertelen béketapogatózások után 1973. január 27-én Párizsban egyezmény született a vietnami háború lezárásáról – hivatalosan is véget vetve a konfliktus amerikai szakaszának. A megállapodás értelmében életbe lépett azonnali, Észak- és Dél-Vietnam egész területére kiterjedő tűzszüneten túl a felek vállalták, hogy amerikai részről 60 napon belül kivonják a katonai erőket Indokínából, valamint az összes külföldi katona visszavonul Laosz és Kambodzsa területéről. A békeszerződés ezen túl biztosította ugyan Dél-Vietnam önrendelkezésének jogát, de nem rendelkezett a déli területeken tartózkodó északi csapatokat visszavonásáról. Ennek ellenére ekkor még úgy tűnhetett, hogy lezárul a közel 30 éve tartó indokínai háborús időszak. *„A történelem azonban más végkifejletet tartogatott a több évtizedes vietnami tragédia szereplői számára, s ebben nekünk, magyaroknak is volt némi részünk”* – fogalmazta meg találóan Szőke Zoltán.¹³ A Párizsi Egyezmény ugyanis nemcsak a békeszerződés feltételeiről, hanem az azt felügyelő nemzetközi szervezet létrehozásáról is rendelkezett. A Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság tagjai között – a korábbi genfi egyezményeket ellenőrző – Kanada és Lengyelország mellett Indonézia, továbbá Magyarország is helyet kapott. Az első magyar békemissziós részvétel a kádári-külpolitika egyik – meglehetősen kevés figyelmet kapó – sikertörténete volt; egy több évtizedes, Magyarország számára néha igen egyoldalú és nagy áldozatokat követelő kapcsolat megkoronázása.¹⁴

Magyarország 1950. február 3-a óta tart fenn diplomáciai kapcsolatot a Vietnami Demokratikus Köztársasággal, miután Kállai Gyula minisztertanácsi előterjesztésében javaslatot tett Ho Si Minh 1950. január 14-én kelt felhívásának elfogadására – melyben a

¹³ Szőke, 2001, http://www.archivnet.hu/hadtortenet/a_vietnami_kaland.html (2014.11.12.)

¹⁴ Magyarország és Vietnam között fennálló „szívélyes elvtársi kapcsolatok” a külügyminisztériumi iratok tanulsága szerint is kiemelkedő jelentőségűek voltak. A vietnami fél többször hivatkozott harmadik helyen Magyarországra, – Szovjetunió és Kína mögött – a nyújtott segítséget figyelembe véve. Továbbá külön kiemelte Magyarországot az európai szocialista országok közül. Az újra és újra visszatérő motívumot lehetne pusztán udvarias gesztusként értékelni a vietnamiak részéről, ugyanakkor Szőke Zoltán tanulmányában Gyenyiszov szovjet nagykövet jelentésére is hivatkozik, amelyben újból visszaköszönt a fenti állítás. Szőke kiemeli, hogy *„Gyenyiszov közlésének az ad különös jelentőséget, hogy saját megjegyzése szerint információi személyesen Brezsnyevtől, Andropovtól, valamint a szovjet külügyminisztérium vezetőitől származtak.”* In: Szőke Zoltán: *Magyarország és a vietnami háború, 1962-1975*, Századok, 144/1. Budapest, 2010, 53. o. Szőke Zoltán által hivatkozott dokumentum: *„Gyenyiszov nagykövet látogatása”* 1968.09.14. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Szovjet reláció 1965, Titkos ügykezelésű iratok, 146-004522/1965, 101. doboz.

Ezzel kapcsolatban lásd még: Dr. Pehr Imre nagykövet jelentése Ba Duc külkereskedelmi miniszterhelyettes látogatása ügyében, MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1966, Szigorúan titkos iratok, IV-425-002533/1966, 112.doboz.

„Vietnami nagykövet látogatása” – Péter János külügyminiszter feljegyzése, MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 00362/1/1968, 87. doboz.

vietnami fél a két ország diplomáciai összekötésének megteremtését szorgalmazta. Magyarország összhangban az európai szocialista országokkal; követve Kínát, a Szovjetuniót és Észak-Koreát, diplomáciai kapcsolatot teremtett Hanoival.¹⁵ A kapcsolatok korai szakaszában a diplomáciai érintkezés a pekingi és a moszkvai nagykövetségeken keresztül zajlott; és ezen kezdeti érintkezések a protokolláris levelezéseken, az üdvözlő táviratokon, egyes ország-ismertető kiadványok – és különböző propagandaanyagok terjesztésén túl nem jelentettek többet.¹⁶ Az a levéltári iratok tanulsága szerint egyértelműen kijelenthető, hogy a magyar pártvezetést az 1940-es, '50-es évek fordulóján semmiféle geopolitikai érdek nem fűzte a délkelet-ázsiai térséghez.

Ugyanakkor a kommunista népi Kína megszületése, és a Vietnami Demokratikus Köztársaságnak nyújtott jelentős támogatása a korábban nacionalista színezetű indokínai törekvéseket immár a franciák és a Nyugat ellen vívott „antiimperialista háborúvá” változtatta. Kína, Korea és Vietnam példája azonban nem csupán a nyugati stratégiai gondolkodásban jelentette a vészharang megkongatását; a Szovjetuniót is cselekvésre készítette. Az indokínai háború első szakaszában ugyan a kínai támogatás megkérdőjelezhetetlen elsőbbséget élvezett, azonban Moszkva igyekezett – az európai szocialista országok bevonásával – a lehetőségeihez képest ellensúlyozni Peking nyomását.¹⁷ A szovjet segítség tehát már ebben az időszakban is legalább annyira Kína ellensúlyozására, mint a nyugati, demokratikus tömb feltartóztatására érkezett Vietnamba. Magyarország az 1950-es évek első harmadában, összhangban tehát a kommunista tábor célkitűzéseivel – korlátozott eszközökkel – támogatni kezdte a „testvéri vietnami nép harcát”.¹⁸ A franciák ellen vívott háborúban ugyanakkor bármennyire is igyekezett Moszkva heterogénné tenni a kommunista bloktól érkező támogatást, Kína vezető szerepét nem ingathatta meg. Az indokínai háború első szakaszának 1954-es lezárásáig azonban magyar-vietnami relációban nem csupán a fentebb említett, erősen limitált kapcsolatok jelentették a közös ügyet.

Magyarország szempontjából kiemelt jelentőségű ügynek bizonyult a francia idegenlégió soraiban harcolt magyar állampolgárok esete. A kétoldalú kapcsolatok javítása érdekében a VDK tekintet nélkül arra, hogy az egykori légiósok hadifogolynak, vagy átállt

¹⁵ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964, Adminisztrációs iratok, 001499/1950, 1. doboz.

¹⁶ „Rónai Sándor a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának Elnökének levele Ho Si Minh 60. születésnapja alkalmából” 1950.05.16. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964, Adminisztrációs iratok 727/X/4-1/1950, 2. doboz.

„Vietnam moszkvai nagykövetének megbízása” XIX-J-1-j Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 6/b-001591/1952, 5. doboz.

¹⁷ XIX-J-1-j KÜM TÜK Vietnam 1945-64, 5/b-004122/1955, 3. doboz.

¹⁸ A tárgyasított magyar segítség ekkoriban inkább jelképes jellegűnek bélyegezhető; rádiókészülékek, egészségügyi felszerelés és gyógyszer szállítások formájában.

ellenállónak minősültek, kiadták a magyar államnak.¹⁹ Az indokínai háborúban harcolt magyar származású idegenlégiósok ügye szintén a vietnami konfliktus azon fejezetihez tartozik, melynek feldolgozottsága igen szerény, dolgozatom elkészültéig tudományos igényű, feltáró munka nem készült a témában.²⁰ A repatriált légiósok közül aztán sokakat az államvédelem hosszú éveken keresztül megfigyelés alatt tartott, mint feltételezhetően „osztályidegen elemeket”. Az erre vonatkozó dokumentumok egy része a külügyminisztériumi iratanyagok között is megtalálható.²¹ Egy rövid megjegyzés erejéig érdemes szót ejtenünk Dukai Istvánról, aki talán a legismertebb egykori légióssá vált azzal, hogy Ho Si Minh 1957-es magyarországi látogatása során személyesen is találkozhatott a vietnami vezetővel.²²

A diplomáciai kapcsolatok felvétele óta eltelt időszak kétségkívül legjelentősebb eseménye Ho Si Minh 1957. augusztusi magyarországi látogatása volt. A vietnami pártküldöttség ugyan csak a kelet-európai útjának egyik állomásaként iktatta be Magyarországot, azonban a legitimációs kihívásokkal küzdő Kádár-rezsim számára a Ho Si Minh vezette vietnami kormánydelegáció látogatásának jelentőségét aligha lehet túlhangsúlyozni.²³ Ekkor még kevesen gondolhatták, hogy Magyarország és a kommunista Vietnam kapcsolatai milyen összetettek és hosszú távúak lesznek.

¹⁹ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964, Adminisztrációs iratok 1/ iktatószám nélkül/1955, 2. doboz.

²⁰ Szőke Zoltán 2010-es tanulmányában szintén csak megemlíti a hadifoglyok ügyét; részleteket nem közöl velük kapcsolatban. Szőke, 2010, 57. o.

A magyar idegenlégiósok ügyében zajló legfrissebb kutatás Nóvé Béla nevéhez köthető, aki a *Magyarok a Francia Idegenlégióban - kutatások a Francia Idegenlégió központjában és az '56-os magyar légiós veteránok körében* c. pályázati munkájával elnyerte a 2012-es Klebersberg Kunó-ösztöndíjat. Bővebben: <http://www.balassiintezet.hu/attachments/article/827/NoveBela.pdf> (2014.10.21)

²¹ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964, TÜK iratok, 7/a-004102/1955, 6. doboz

²² MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964, Adminisztrációs iratok 1/ iktatószám nélkül/1955, 2. doboz.

²³ Ho Si Minh meghívása Magyarországra már 1950-ben felmerült, azonban ekkor még a körülmények nem voltak adottak egy ilyen utazáshoz. Ugyanakkor Ho Si Minh látogatásának későbbre halasztása, kiemelkedő presztízsnyeréséget, és ijelentett az új kommunista vezetés számára, amely Lásd még: MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964, Adminisztrációs iratok 020521/1950, 2. doboz

1.3. Észak-Vietnam a genfi egyezmény után

A korszakra vonatkozó, szabadon kutatható levéltéri források híján, illetve a nyugati történetírás erősen dél-vietnami fókuszpontú historiográfiája okán az Észak-Vietnamban lezajlott eseményekről a hazai tudományos munkákban is igen kevés említés történik. A külügyminisztériumi iratanyagok, illetve a vietnami magyar követségi jelentések mellett ugyanakkor hasznos segítséget nyújthat számos másodlagos forrásanyag is, például John Scott amerikai újságíró Délkelet-Ázsiáról írt, a *New Leader* baloldali lapban megjelent cikksorozata.²⁴

A gyarmati felszabadító háború eredményeképpen az ország romokban hevert, lakossága szegényebb volt, mint a háború kitörésekor. A Ho Si Minh körül kialakult személyi kultusz lehetővé tette ugyan, hogy a politikai hatalom centralizált maradjon, ám ez nem jelentette automatikusan az államhatalom azonnali megszilárdulását is. A Vietnami Demokratikus Köztársaság a gazdasági nehézségeken túl számos belső problémával küzdött, amelyek kezelése összetett feladatnak bizonyult. Ezen problémák közül elsőként – a kínai mintát követve – a földreform végrehajtására került sor. A földreform, ahogy később látni fogjuk, kettős funkciót is betöltött, ugyanakkor legfőbb feladata az volt, hogy a szegény és nyugtalan, ebből kifolyólag könnyen radikalizálható lakosságot megnyerje az államvezetés számára.²⁵ Az Észak-Vietnamba áramló kommunista országok segélyei (élelmiszer, gyógyszerek, nyersanyag) csak tovább növelték a pártvezetés presztízsét. Mivel a vietnami emberek jó része még az 1950-es évek végén is írástudatlan volt, illetve azzal, hogy a pártvezetés e segélyek valós volumenéről sohasem adott ki tájékoztatást, tovább erősítette saját pozícióit. Észak-Vietnamban számos, a társadalmat alapvetően érintő rendelkezés is született. A modern vietnami társadalmat megteremtő törvények (nők szavazati joga, többnejűség- és a gyermekházasság eltörlése), azt a látszatot keltették, hogy a kommunista vezetés a demokratikus jogok védelmezője.²⁶ Az államhatalom megszilárdítása szempontjából

²⁴ John Scott munkája olyan jól sikerült, hogy a délkelet-ázsiai kommunista pártok később bizonyos részeit propagandacélokra is felhasználták. Ugyanakkor bizonyos kérdésekben meglepő éleslátásról is tanúbizonyságot tesz. Bővebben: MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 11/f-006477/1958, 6. doboz.

²⁵ Dél- és Délkelet-Ázsiában működő kommunista pártok éppen ezeket az elégedetlen, és könnyen befolyásolható, nagyszámú társadalmi csoportokat használták fel tömegbázisként. Az önálló nemzetállami múlttal nem rendelkező, frissen függetlenné vált országok kusza belső viszonyai ideális talajt jelentettek a radikális, baloldali ideológiák terjedéséhez. : MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 11/f-006477/1958, 6. doboz.

²⁶ Lásd: „Házassági és családjogi törvény” A VDK Nemzetgyűlésének XI. ülésén elfogadott törvényjavaslatok (1959. december). MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 10/a-003242/1960, 6. doboz.

ugyanakkor három fontosabb momentumot érdemes kiemelnünk: a földreform kérdése, a vallási helyzet és az 1956 körül bekövetkezett belső problémák.

A Vietnami Kommunista Párt a kínai mintát követve, főleg a parasztságra építve kívánta megerősíteni a hatalmát – lévén a térségben nem létezett munkásosztály és jelentősebb számú értelmiség sem. Az első indokínai háború alatt a kommunista párthoz csatlakozott párttagok száma 1951-re már meghaladta a félmillió főt.²⁷ Ho Si Minh személyi kultusza révén a párt támogatottsága folyamatosan nőtt a vietnami emberek körében.²⁸ A kommunista Észak-Vietnam számára – a kínai mintához hasonlóan – a parasztságon nyugvó hatalmi bázis megőrzéséhez szükséges földreform elvégzése állt az első helyen a belső konszolidáció során. A földreformot már 1953-ban megkezdték, és a hivatalos vietnami információk szerint 1956-ban fejezték be. A földreform ugyan hivatalosan a nagybirtokos burzsoázia földjeit osztotta volna szét a szegény, földnélküli parasztok között, azonban ezen felül egy másik célt is szolgált – a vagyonelkobzások révén növelte az állam bevételeit és egyben alkalmat adott a kommunisták mindennemű politikai ellenfelével történő leszámolásra.

²⁷ Egyes vietnami információk szerint 750.000 főnél is több tagja volt már ekkoriban a pártnak. Lásd: „*Vietnami nagykövetség előadásai*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, Adminisztrációs iratok, 11/f-010329/8/1952, 4. doboz, illetve MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1966, TÜK iratok, IV-14-004429/20/1966, 111.doboz

²⁸ Qiang Zhai: *China and the Vietnam Wars, 1950-1975*, The University of North Carolina Press, 2000, 74-76. o.

1.4 Az észak-vietnami földreform és belpolitikai hatásai

A földreform korai időszakára és pontos eseményeire vonatkozóan igen kevés információ áll rendelkezésünkre. A vietnamiakra jellemző titkolódzason túl ennek az események ismeretében meg volt a sajátos oka is. Mindezek ellenére a magyar követségi jelentések rendre visszavisszatérnek az eseményekre, még évekkel később is, és több másodlagos forrás használatával hasznos segítséget nyújtanak az Észak-Vietnami belső viszonyok feltérképezéséhez. Ez utóbbiak közé tartozik a vietnami Nguyen Quoc Ai²⁹ pártiskola igazgató helyettesével, Tran Quynh-nel készített interjú is, aki meglepő őszinteséggel és részletességgel számolt be a történetekről.³⁰

A földreform végrehajtásáért Troung Chinh, a párt akkori főtitkára, Ho Si Minh mögött a vietnami kommunisták második számú embere volt felelős. A földelkobzásokat parasztokból szervezett bizottságok végezték. Ezek a csoportok a vidéket járva a legszegényebb sorban lévő embereket keresték fel, majd beléptették őket a pártba, ahol egy rövid politikai nevelés után megtették őket a párt helyi szervének vezetőjévé. Ezt követően a frissen kinevezett helyi pártképviselő közreműködésével népbíróság előtt bevádolták a földbirtokosnak titulált személyeket, akiknek nem volt joguk védekezni, csak megerősíteni a vádakat. A népbíróság a javak elkobzása mellett börtönbüntetést vagy halálos ítéletet szabhatott ki a bevádolt személyre, utóbbit a helyszínen végre is kellett hajtani.³¹ Látni kell ugyanakkor, hogy a hivatalosan 1956 júliusában véget ért földreform lehetőséget teremtett a vietnami kommunista párt minden belpolitikai ellenfelének megsemmisítésére – a szó legszorosabb értelmében. A felszabadító háborúban Ho Si Minh oldalán harcolt úgynevezett nemzeti burzsoázia tagjai mellett a kommunista párton belüli is komoly belső tisztogatási hullám söpört végig: *„Forradalmi múlttal rendelkezők közül is százakat letartóztattak, megkínóztak, hamis tanúvallomásokra kényszerítettek, reakciónak és árulónak nevezték őket. A pártban lezajlott tisztogatások során sokakat alaptalanul kizártak, másokat tévedésből agyonlőttek, többen öngyilkosságot követtek el.”*³² A tisztogatásokat végző brigádoknak nem volt nehéz dolguk, hogy szinte bárkit

²⁹ Nguyen Quoc Ai volt Ho Si Minh neve a vietnami pártban.

³⁰ Tran Quynh beszélgetése Salgó Lászlóval, a Magyar Rádió munkatársával. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 27/a-006489/1958, 9. doboz.

³¹ *Ezeket a nép bírósága előtt ünnepélyesen kell megvádolni, ahol nincs joguk védekezni, csak legfeljebb megerősíteni a vádakat és ahol ítéletet hoznak az esetek szerint: a javak elkobzása, börtönbüntetés, halálos ítélet, amelyet ott a helyszínen kell végrehajtani.* MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-002745/1957, 4. doboz.

³² *„A VDK-ban végrehajtott földreformról”* MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-002745/1957, 4. doboz. Ezzel kapcsolatban lásd még a *„A VDK belpolitikai és gazdasági helyzete”* MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-007218/1956, 4. doboz.

földbirtokosnak bélyegezzenek, hiszen hivatalosan minden 1-2 hektárnál nagyobb földterülettel rendelkező személy ebbe a kategóriába esett. A délre menekültek földjeit kivétel nélkül elkobozták és igaz volt ez hozzátartozóikra is.³³ Földbirtokosnak minősítettek továbbá mindenkit, aki földjét nem egymaga művelte, bér munkások alkalmazása nem eshetett egyéni mérlegelés alá, holott sok idősebb földműves azért fogadott bér munkást, mert fiaik a törvény értelmében kötelező sorkatonai szolgálatukat töltötték a VDK hadseregében.

Fontos szempont volt a földreformot végző bizottságok tagjai esetében, hogy előzetesen semmiféle speciális felkészítésen nem estek át, amely a helyi viszonyok jobb megismerését tehetné volna lehetővé. Ennek pontosan az ellenkezője történt, hiszen a földreformot végrehajtó hatóság kész ütemtervekkel érkezett meg a kijelölt településre. Ezek az előre elkészített tervek meghatározták, hogy az adott lakosság hány százalékát kell bíróság elé állítani, a javakat mekkora százalékban kell elkobozni, illetve konkrétan hány hektár földet kell elkobozni, majd ebből kiosztani. „(Kínában – a szerző) *Kimondották, hogy a parasztok kb. 5%-a földesúr, - ezt az arányt alkalmazták itt is egyes vidékeken függetlenül attól, hogy ez megfelelt-e a valóságnak vagy sem*”³⁴ A földbirtokossá nyilvánított személyek családtagjaik segítségére sem számíthattak, hiszen amennyiben a hozzátartozók nem határolódtak el a bevádolt személytől, „földbirtokos ivadékoknak” vagy „jobboldali elhajlóknak” bélyegezték őket. Ez minden esetben a pártból való kizárásukat és az állásuk elvesztését jelentette.³⁵ Amennyiben a helyi pártszervezetek tagjai nem működtek együtt a földreformot végző bizottságokkal, ezeket fegyelmi úton a pártból kizárták és bíróság elé állították, mely után többnyire halálos ítélet várt rájuk.

A földreform során kiosztott földek nagysága egyénenként változott, attól függően, hogy az adott településen mekkora volt a jogosultak köre. A földreform végén a parasztok sokszor saját maguk ellátásához elegendő földterületet – és így a kapott földhöz járó elégséges vetőmagot – sem kaptak. Jellemző volt, hogy ennek enyhítésére a helyi pártvezetés a több vetőmagra vágyó parasztokat arra buzdította a parasztokat, hogy nagyobb földet valljanak be a ténylegesnél, ezáltal nem csupán nagyobb mennyiségű élelmiszert tudnak termelni, de a földreform során kiosztott földmennyiség adatait is jócskán felfelé torzították.³⁶

³³ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-002745/1957, 4. doboz.

³⁴ Tran Quynh beszélgetése Salgó Lászlóval, a Magyar Rádió munkatársával. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 27/a-006489/1958, 9. doboz.

³⁵ *A VDK-ban végrehajtott földreformról* MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-002745/1957, 4. doboz.

³⁶ *„A VDK gazdasági helyzetének alakulása”* MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, SZT iratok, 24/b-007457/1961, 8. doboz

A földreform során elkövetett túlkapások az Nghe An provinciához tartozó, főleg katolikusok lakta Quynh Luu-ban nyílt felkelésbe torkolltak, melynek elfojtására a hadsereget is be kellett vetni. Ez volt az egyetlen olyan eset, amikor a sokat szenvedett vietnami lakosság ténylegesen fegyvert fogott volna a kommunista vezetés ellen. A földosztást levezénylő brigádok ugyanis különös kegyetlenséget tanúsítottak ezen a vidéken, a helyi papokat földesúrnak bélyegezték, az egyházi földeket elkobozták, több embert pedig a helyszínen kivégeztek.³⁷ A földreform végrehajtását követően egy rehabilitációs időszak vette kezdetét, ugyanis a pártvezetés túlságosan is „sikeresnek” értékelte az elvégzett munkát. Az 1957-es rehabilitációs időszakban végül az eredetileg bebörtönzött kb. 100 ezer főből 23 ezret engedtek szabadon, ám ezek közül nem mindenki ténylegesen a földreform során került elítélésre, sokszor a statisztikai adatok kozmetikázása érdekében köztörvényes bűnözőket is szabadon engedtek.³⁸

A földreform befejezésének időszakában egy másik, belpolitikai szempontból nagy nehézséget okozó esemény is történt a Vietnami Demokratikus Köztársaságban. A vietnami hivatalos iratokban „ideológiai zűrzavarként” definiált eseménysorozat részben a földreform során elkövetett túlkapásokból, és az 1956-os nemzetközi eseményekből táplálkozott. Mivel a vietnami társadalom – főleg igaz volt ez a földreform során leginkább érintett vidéki lakosságra – nagy része írástudatlan volt, ezért az állami terror és tisztogatási hullám nem okozott komolyabb belső megrázkódást a hatalom számára. Más volt ugyanakkor a helyzet a városokban, ahol az értelmiségiek, és a „tőkés burzsoázia” koncentráltabban volt jelen. A belső tisztogatási hullám az irodalmi és a művészeti életben folytatódott tovább. Annak ellenére, hogy az újságírók, és a művészek hivatalosan nem tarthattak kapcsolatot külföldi személyekkel – ez alól nem képezhettek kivételt az európai baráti országok képviselői sem – mégis az értelmiségi réteg vietnami léptékkal mérve jól tájékozott volt a nemzetközi események kapcsán. 1956 szeptemberétől kezdődően egyre több ellenzéki csoport kezdte bírálni a kormány politikáját – kritizálva a földreform eredményeit, a dél-vietnami kormánnyal szemben tanúsított agresszív magatartást. A vietnami értelmiség mellett – akik kezdettől fogva a vezetésre legnagyobb veszélyt jelentették – művészek és a kommunisták egy csoportja is a *Humanizmus* című lapot felhasználva nyílt kritikát fogalmazott meg a fennálló rendszerrel szemben.³⁹ A válasz nem

³⁷ „A VDK-ban végrehajtott földreformról” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-002745/1957, 4. doboz.

³⁸ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-002745/1-1957, 4. doboz.

³⁹ A *Humanizmus* 1956. szeptemberi lapszámában Phan Khoi a demokrata párttal szimpatizáló író és hittudós jelentetett meg cikket, melyben az írószövetség felosztatását, a vietnami irodalmi élet politikai ellenőrzésének megszüntetését követelte, valamint a déli rendszer dezorganizációját célul kitűző álláspont ellenében a két országrész közötti együttműködést fontosságát hangsúlyozta. Humanizmusra, és a köré szerveződő mozgalomra

váratott sokáig magára; előbb magát az újságot – és vele együtt több másik hasonló lapot – tiltották be, majd megkezdődött a felelősök koncepciók pereinek sorozata.⁴⁰ Az „ideológia zűrzavar” eredményeképpen további 170 érintett párttagot és közel 300 értelmiségit és művészt köteleztek rajtuk kívül a különböző minisztériumok 300 tagját a hadsereg és az állami együttesek 1000 színművészt, 4000 diákot, 10.000 szakoktatásban részesülő tanulót köteleztek „politikai továbbképzésre”.⁴¹ A művészeti munkákban 1956-ot követő időszakban kizárólag az országegyesítésről és a parasztok életéről lehetett írni. Az alkalmazkodni képtelen írókat – akiknek legfőbb bűne mindössze az volt, hogy sok esetben jobban ismerték a francia irodalmat, mint a sajátjukat – „intenzívebb politikai nevelésre” kötelezték.⁴²

vonatkozó anyagok vizsgálatakor néhány érdekességre is felfigyelhetünk. A vietnami kulturális mozgalom erősödésében az 1956-os magyar események is jelentős szerepet játszottak. Az újságban megjelent cikkek közül több is foglalkozott Magyarországgal, összehasonlítva a két országban zajló folyamatokat. Az irodalmi élettől visszavonultatott vietnami írók sokat foglalkoztak Déry Tibor és Illyés Gyula munkásságával. A Humanizmus c. lap – betiltása előtt – egy külön lapszámot szentelt volna az 1956-os magyarországi forradalomnak. Bővebben lásd: MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 18/d-00293/1958, illetve 18/d-007841/1956, 6. doboz.

⁴⁰ Troung Tuu, a Hanoi Egyetem professzora mellett Phan Khoi (akit a „*nemzetárulás veteránjaként*” tartottak számon), Tran Duy-t a *Humanizmus* főszerkesztőjét, és Nguyen Huu Dangot, a kommunista párt tagját is perbe fogták.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-002745/1957, 4. doboz.

⁴¹ Ezek a politikai tanfolyamok fontos szerepet játszottak a belső ellenzékkal történő leszámolásban és többnyire csak kezdetét jelentették a későbbi nyílt felelősségre vonásnak. Az érintett személyek, miután „*önkritikát gyakoroltak, igen gyorsan beismerték hibáikat, s mindent megígértek.*” Súlyosabb felelősségre vonás elkerülése érdekében részt vettek a sokszor vidéken fizikai munkát jelentő politikai tanfolyamokon, melynek végén nyíltan beismerték korábbi nézeteik tévességét. Ahogy az esetről szóló hivatalos álláspont is mutatja: „Most csak azért kerültek be a tanulmányi munkába, hogy jobban, nyíltabban lehessen harcolni ellenük, hogy saját maguk mondják el hibáikat, a többiek pedig szemükbe mondhassák bűneiket.” Uo.

⁴² Troung Tuu (a hanoi egyetem professzora), Phan Khoi, a Humanizmus című lap igazgatója, a „*nemzetárulás veteránja*” és a Tran Duy, a Humanizmus volt főszerkesztője, akinek apját Diem kémjeként tartották nyilván, és Nguyen Huu Dang, a Vietnami Kommunista Párt tagja, akit később kizártak a pártból.

Bővebben: „*Simon István költő vietnami beszámolója*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 18/d-00293/1958, 6. doboz, illetve MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 18/d – 6/0031156. doboz.

1.5 A katolikus kérdés

A földreformon kívül az 1950-es évek végének másik jelentős belpolitikai kérdése a „vallási probléma” megoldása volt. A kommunista ideológia folyamatos terjedése ellenére a vietnami parasztság körében ekkoriban még mindig a vallási vezetőknek volt bizonyos kérdésekben a legnagyobb befolyása. 1954-től kezdődően a „vallási reakció” eredményeképpen 600.000-nél is több katolikus, és 200.000 buddhista hagyta el a Vietnami Demokratikus Köztársaságot és menekült délre. Az északi pártvezetés ezért a déliek propagandatevékenységén túl az észak-vietnami egyház vezetőit tette felelőssé. A jelentősebb katolikus vallási vezetőket, mint például Khuét Hanoi püspökét, John Dooley érseket, vagy Terence O’Driscollt megpróbálták elszigetelni az alsópapság és a hívők körétől. Az 1954-es genfi egyezmények aláírásakor még tíz püspök tartózkodott Észak-Vietnamban, közülük hárman délre menekültek, négyen különböző kényszerek hatására elhagyták az országot, visszatérésüket az északi hatóságok megakadályozták.⁴³

A genfi megállapodást követően sem történt megegyezés a katolikus egyház és a vietnami állam között, elsősorban azért, mert a vietnami egyházi hierarchia magasabb szintjein főleg külföldi származású személyek voltak. Ezt a kérdést a belügyminisztérium által kiadott újfajta tartózkodási engedéllyel kívánták megoldani. A VDK területén tartózkodó minden idegen állampolgár köteles volt háromhavonta megújíttatni az engedélyét, amennyiben a kormányzat nem volt megelégedve az adott személy tevékenységével, az engedély lejártá után a hosszabbítást megtagadták, és el kellett hagynia az országot. 1955-től 1960-ig az Észak-Vietnamban tartózkodó 16 magas rangú külföldi egyházi személyt (14 francia, 1 ír-amerikai, 1 kanadai állampolgárt) sikerült kiutasítani az országból. Legjelentősebb közülük az ír származású, amerikai állampolgárságú John Dooley volt, akit a vietnami hatóságok azzal vádoltak, hogy tömeges kivándorlásra buzdítja a katolikus papokat és hívőket. Miután a vietnami államvezetés ilyen módon „megoldotta a felsópapság problémáját”, hozzákezdett az „alsópapság konszolidációjához”.⁴⁴ Első lépésként felállították az Állami Vallásügyi Bizottságot, amely közvetlenül a miniszterelnök ellenőrzése alá került. Fő feladata az Európában is működő szervezetekhez hasonlóan a kormány valláspolitikájának végrehajtása és ellenőrzése volt. Az alsópapság megnyerésének érdekében létrehozták a Hazafias Katolikusok Összekötő Bizottságát, amely ugyan formálisan külön szervezet volt, valójában azonban a többi

⁴³ „Külföldi egyházi személyek helyzete a VDK-ban.” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-001750/1-1959, 4. doboz.

⁴⁴ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/a-003859/1957, illetve 5/b-002180/1/1962, 3. doboz. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/f-006468/10-1958, 5. doboz.

kommunista tömegszervezethez hasonlóan a Hazafias Front irányítása alatt állt. Célja volt a papok és a hívők megnyerése, az ún. „hazafias feladatok végrehajtására.”⁴⁵

1955-től a kommunista hatóságok az összes katolikus iskolát és egyéb intézményt állami ellenőrzés alá vonták, az alsópapság ifjúságra gyakorolt befolyásának megakadályozása érdekében a katolikus ifjúsági szervezeteket is betiltották. Egy 1958-as jelentés szerint ekkoriban 384 Észak-Vietnamban tevékenykedő katolikus papot regisztráltak, akik közül a kormány csak húszat tartott megbízhatónak, így kizárólag ők utaztak külföldre, népszerűsítve a vietnami vallási politikát.⁴⁶ A földreformot vagy a pártvezetést nyíltan bíráló külföldi származású vallási vezetőket házi őrizetbe helyezték, majd a felsópapság esetén már alkalmazott módszerrel az ország elhagyására kényszerítették.⁴⁷ A vietnami származású papok közül az együtt nem működőket népbírószági ítélettel börtönbe vetették – köztük Hanoi legnagyobb templomának plébánosát, aki a börtönben halt meg.⁴⁸

Ahogy fentebb már láthattuk, a vallási kérdés és a földreform összekapcsolása bizonyos területeken igen súlyos, az államhatalom legitimitását is megkérdőjelező eseményekhez vezetett. Az Észak-Vietnamban folytatott valláspolitikai alaposabb vizsgálatára jelen levéltári kutatások nem bizonyultak elégségesnek, azonban annyi bizonyos, hogy a genfi egyezményeket követően hosszabb konszolidációs időszak, amelyben a szocialista országok segítségét is felhasználták, egészen az 1960-as évek elejéig eltartott.⁴⁹ A fentebb részletezett folyamatok fontos részét képezik a vietnami konfliktus történeti kutatásának, hiszen némileg árnyalják azt a mai napig széles körben elterjedt képet, miszerint az északi vezetés nacionalista törekvései elnyomták a kommunista ideológia főbb elemeit, a vallásüldözést, a politikai ellenfelek megsemmisítését, és az állami keretek között zajló terrort.

⁴⁵ Lásd: „*Vallási kérdések a VDK-ban*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-004215/1958, 4. doboz.

⁴⁶ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/c-004215/1958, 9. doboz.

⁴⁷ A földreform során a vallási viszonyokra abszolút nem voltak tekintettel. Az egyházi birtokokon dolgozó papokat földbirtokosnak bélyegezték, az egyházi vagyont a következő indokkal sajtózták ki: „katolikus területeken a reverendák öltözött reakciók nyílt vagy kevésbé nyílt reakciók propagandát folytatnak” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 27/a-006489/1958, 9. doboz., illetve 5/a-003859/1957, 3. doboz.

⁴⁸ Patrick O'Connor: Communist practice in Vietnam. <http://archive.thetablet.co.uk/article/24th-may-1975/14/communist-practice-in-vietnam> (2014.11.16)

⁴⁹ Vietnam több esetben kérte az európai szocialista országokat, hogy „küldjenek haladó szellemű katolikus papokat, és e kérdésben jártas elvtársakat”. Csehszlovákia és Lengyelország 1956-tól kezdődően több küldöttséget indított Észak-Vietnamba, míg a magyar egyházügyi delegáció (melynek tagjai: Brezanóczi Pál, későbbi egri püspök, Vitányi György plébános, Herling Jakab, az Egyházügyi Hivatal osztályvezetője, és Lippényi György hivatali munkatárs) 1961. októberében tartózkodott az ázsiai országban. A viszonylag későbbi időpont jól jelzi, hogy a kérdés rendezésre nem ment könnyen, ugyanakkor az európai küldöttségek igen sikeresen tevékenykedtek. Az 1956 októberében Vietnamban járt csehszlovák küldöttségnek azt is sikerült elérnie, hogy meggyőzzék Hanoi legnagyobb papi szemináriumának vezetőjét arról, hogy vonja vissza a genfi egyezmények végrehajtását felügyelő Nemzetközi Ellenőrző Bizottsághoz intézett kérelmét, amelyben a szeminárium Dél-Vietnamba történő áttelepítést kérte. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 4/ca-005824/4/1961, 2. doboz

2. fejezet

2.1. A vietnami konfliktus és a magyar külpolitika relációi

Ha arra keres választ a magyar-vietnami kapcsolatokat tanulmányozó kutató, hogy mi fűzte Magyarországot a vietnami konfliktushoz, akkor talán a legkézenfekvőbb megoldást a hidegháborús blokkok logikájával gondolkodva kaphatjuk meg. A kérdésre adható legegyszerűbb válasz: Magyarország és a szovjet blokk többi országa függőségi helyzetéből fakadóan nem folytathatott valódi önálló külpolitikát, tehát azt tette, amit Moszkva is tett. A korabeli levéltári forrásanyagok mellett a rendelkezésre álló szakirodalmat tanulmányozva a válasz egyre inkább bonyolódik; a fenti megállapítás túlzott leegyszerűsítését támasztja alá Békés Csaba megállapítása is: „(...) *a kommunista diktatúra keretei között a külpolitika, az önálló külpolitika, illetve a nemzeti érdek fogalma csakis akkor értelmezhető, ha ezeket a kategóriákat nem demokratikus berendezkedésű államok gyakorlatával, lehetőségeivel vetjük össze, hanem az adott rendszeren belül vizsgáljuk őket.*”⁵⁰ Ebben az összefüggésben tehát érdemes a korabeli hivatalos iratok mellett felhasználni a témában megjelent kutatási eredményeket, hogy megfejtessük az igencsak ellentmondásos magyar tevékenység hátterét.

Több hazai kutató munkáiban megjelenő elem, hogy a magyar pártvezetés vietnami politikáját tekintve is több különböző tényezőt érdemes figyelembe vennünk.⁵¹ Két alapvetés nem különösebben meglepő, ugyanis elsősorban a mindenkori magyar-szovjet viszony alakulása, illetve a kommunista tömbön belül zajló szovjet-kínai rivalizálás határozta meg hazánk vietnami mozgásterét.⁵² Kijelenthető ugyanakkor az is, hogy – az előző fejezettrészben már tárgyalt korai kapcsolatépítés időszakához hasonlóan – a magyar involválódás valódi, az ország egyéni külpolitikai érdekeit is szolgálta. Az egyéni érdekek közül egyértelműen a nyugati kapcsolatok, ezen belül is elsősorban a magyar-amerikai reláció javítására történő törekvés jellemezte.⁵³

⁵⁰ Békés Csaba: *Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968-1989.* In: Gazdag Ferenc és Kiss J. László: *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 133. o.

⁵¹ Bővebben: Borhi László: *A magyar-amerikai viszony változásai 1957-1978*, In: Gazdag Ferenc és Kiss J. László: *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004, 81-82, ill. 129-131. o. és Szőke, 2010, 55-56. o.

⁵² Szőke, 2010, 55. o.

⁵³ Magyarország gazdaságilag a szovjet blokk egységesítő törekvései (KGST) ellenére – vagy éppen azért is – alapvetően rá volt utalva a nyugati, elsősorban amerikai gazdasági kapcsolatok kiterjesztésére. Különösen igaz volt ez az új gazdasági mechanizmus elindításakor, amely a belső konszolidációhoz elengedhetetlenül a nemzetközi viszonyok konszolidációját is megkívánta. Az amerikai-magyar kapcsolatokban ugyan számos

Fontos ugyanakkor elkülönítenünk egymástól a magyar-vietnami kapcsolatok alakulásának korai és későbbi szakaszát. Korábban már szó esett az 1956-os eseményeket megelőző időszakról, amikor Magyarország valóban csak Moszkva utasításait követve, korlátozott eszközökkel támogatta az észak-vietnami kommunista vezetést. Ebben az időszakban Délkelet-Ázsia megkérdőjelezhetetlenül kínai érdekszférának számított, kínai hatás az államigazgatás szervezésén, a hadsereg kiképzésén túl az élet minden területén megmutatkozott. Kína domináns pozícióit a szovjet és a kelet-európai országokból érkező támogatások sem tudták érdemben megkérdőjelezni. Ugyanakkor Magyarország számára az 1956-os események fordulatot hoztak, hiszen az új pártvezetés számára a VDK kiutat jelentett az elszigeteltségből, és lehetőséget biztosított a kádári külpolitika számára, hogy nyugati és keleti irányba is kapcsolatokat építsen ki. Magyar-vietnami relációban 1956 után igen élénk interakció zajlott. Magyarország igyekezett gazdasági, kulturális és politikai síkon is élen járni a vietnami kapcsolatépítésben. Hanoiban 1956 januárjában, míg Budapesten ugyanezen év márciusban létrejöttek a kölcsönös diplomáciai képviselvek. 1961-re pedig már a két ország kölcsönösen nagykövetségi szinten érintkezett egymással. Ho Si Minh 1957-es magyarországi látogatását követően 1959 áprilisában Münnich Ferenc miniszterelnök vezetésével magyar párt- és kormányküldött tett viszontlátogatást Észak-Vietnamban. Nezvál Ferenc igazságügy miniszter és Szurdi István MSZMP KB tag személyében elsőként vett részt magyar politikus a VDP kongresszusán 1960 szeptemberében. 1961. októberében pedig újabb parlamenti küldöttség utazott Hanoiba, Vass Istvánné vezetésével. Ho Si Minh látogatását követő évben ismét magas szintű VDK parlamenti küldöttség látogatott hazánkban, Ton Duc Thang vietnami alelnök vezetésével. Vietnami részről az MSZMP kongresszusaim 1959-ben és 1962-ben vett részt meghívott pártküldöttség.

1962-től kezdődően a szovjet pozíciók fokozatos romlása mellett az addig szépen fejlődő magyar-vietnami kapcsolatok is háttérbe szorultak. Ez az időszak a levéltéri források tanulsága szerint a kínai befolyás tetőpontja volt Észak-Vietnamban. Az Ung Van Khiem Xuan Thuy személycsere a külügyminiszteri poszton is erre utalt, hiszen Xuan Thuy kezdettől fogva a leginkább Kína-barát vietnami politikusok közé tartozott. A világpolitikai események, a berlini- és kubai válságok elterelték a figyelmet a vietnami eseményektől, azonban a magyar

probléma akadt (1956, a Mindszenty-kérdés, a Szent Korona-ügye, valamint különböző vagyoni jogi kérdések, amerikai magyar konzulátusok bezárása, diplomáciai kapcsolatok nagykövetségi szintre emelésének 1968-ig tartó elhúzódása, továbbá washingtoni magyar diplomaták disszidálása), mégis az Egyesült Államok nem egy harmadik fél irányába tett magyar magatartás alapján határozta meg a kapcsolatépítés sarokpontjait. Ez alapvetően kedvezett a kádári- külpolitika taktikájának; hiszen a kockázatokat is jócskán magában rejtő magyar, vietnami háborúban tanúsított részvétel egyáltalán nem rontotta a nyugati kapcsolatok fejlődését.

Bővebben: Békés Csaba, 2004, Borhi, 2004, 85-100. o. illetve Szőke, 2010, 55-59. o.

diplomáciai jelentéseket tanulmányozva látható, hogy Moszkva ekkor is tudatosan készült a kínai nyomás ellensúlyozására és kelet-európai szövetségesei révén folyamatosan informálódott az aktuális helyzetről. Ennek fényében nem volt meglepő, hogy a helyi viszonyokról kiválóan tájékozott Gogolyák Gusztáv nagykövet titkos jelentésében, felhívta a Külügyminisztérium figyelmét a Tonkini-incidensek kapcsán bekövetkező várható forgatókönyvekre.⁵⁴ A nagyköveti jelentések abból a szempontból mindenképpen tanulságos forrásanyagnak számítanak, hogy jócskán árnyalják azt az elméletet, hogy tisztán amerikai provokáció történt az incidensek kapcsán.⁵⁵ Bárhogy is történt a valóságban, a Szovjetunió azonnal reagált, a diplomáciai lépéseken túl intenzívebb gazdasági és katonai támogatást helyezett kilátásba – és erre bátorította a kelet-európai kommunista országokat is.⁵⁶

2.2 Magyar-vietnami gazdasági kapcsolatok 1955-1968 között

Kétoldalú gazdasági kapcsolatok már közvetlenül a háború befejezése után megkezdődtek. A kommunista tömb országaihoz hasonlóan Magyarország is elsősorban közfogyasztási cikkek szállítását kezdte meg Vietnam részére, illetve gazdasági együttműködés keretén belül szakembereket, főleg orvosokat és mérnököket küldött az ázsiai országba. 1956-ban kötötte meg a két ország az első kétoldalú árucseré-forgalmi és fizetési megállapodást. Kapcsolatuk egész időszakára jellemző volt, hogy mindig az Észak-Vietnamból importálható áruk értéke határozta meg a forgalom alakulását, ugyanis magyar árukra fokozott kereslet mutatkozott még az előirányzott mennyiségen is túl. A kapcsolatok felvétele óta a magyar export körülbelül 80%-át rendre gépek és korszerű műszaki berendezések tették ki, ezzel szemben a magyar import 2/3 részben fogyasztási cikkekre épült. A Vietnamból importált áruk 1960-ig túlnyomó részt mezőgazdasági jellegű termények voltak (rizs, kukorica), azonban az egyre intenzívebbé váló háborús helyzet és a következtelen gazdaságpolitika/íparosítás miatt ezen cikkek kivitele teljes egészben megszűnt. Az 1960-a évek elejétől Észak-Vietnam lakossága – a bevezetett

⁵⁴ „A Tonkini provokáció és hatásai” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-64, TÜK iratok, 5/d-004977/1/1964, 4. doboz.

⁵⁵ Lásd még: Szőke, 2010, 63. o.

⁵⁶ 1965-re a Szovjetunió 160 millió rubel, Lengyelország 10 millió rubel, NDK 5 millió rubel, Csehszlovákia 10 millió rubel, míg Magyarország 8 millió rubel értékben volt hajlandó vállalni a gazdasági jellegű szállítások teljesítését Vietnamba. Bővebben: MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, SZT iratok, IV-130-szn/1965, 107. doboz.

fogyasztási korlátozások ellenére – a belföldi árukészletből nem volt ellátható.⁵⁷ Az évszázadok óta mezőgazdasággal foglalkozó ország jelentős élelmiszer behozatalra szorult. A kereskedelmi áruk összetételének megváltozása és a szűk vietnami árualap portfóliója miatt jellemzően a magyar behozatal textilekre, konzervekre, és olyan évről évre előkerülő slágertermékekre korlátozódott, mint az éves szinten több száz ezer darab pingpong labda és strandszandál. Ekkortól számítva gyakorlatilag a vietnami fél azt és olyan mértékben exportált, amit tudott, ellenben a Magyarországról importált termékek jelentősen növekedtek, ehhez pedig hozzájárult, hogy a deficites vietnami kereskedelmi mérleget külföldi hitelekkel kellett egyensúlyban tartani. A Vietnami Demokratikus Köztársaság 1959-ig 2,25 millió rubel hitelt kapott a magyar kormánytól, majd ezt 1960-ban 6,75 millióval, összesen 9 millióra egészítették ki.⁵⁸ Ugyanakkor erre az időszakra elmondható, hogy a vietnami fél a rendelkezésre álló magyar hitelkeretet rendre csak 1/3 részt használta ki, ugyanis a főleg berendezések és konkrét gyáregységek szállítását, melyeket Magyarország hitelből épített volna, más országoktól közvetlen gazdasági segélyként beszerezték. Ezt a módszert egyébként a vietnamiak előszeretett alkalmazták más országokkal folytatott tárgyalásaik során is. A kért segélyösszegeket évről évre folyamatosan növelve végül az egyes termékeket valamely partnertől ingyen is be tudták szerezni.⁵⁹

1961-től kezdődően hosszúlejáratú kereskedelmi megállapodásokat kötött a két ország, ez azonban 1965-től a háborús helyzet fokozódásával nem került megújításra, hiszen a vietnami gazdaság katasztrofálissá váló állapota nem tette lehetővé ennek a gyakorlatnak a folytatását. A Moszkva által sugalmazott direktívának megfelelően Magyarország áttért a nagyobb arányú gazdasági segélyszállításokra, illetve a kamatmentes hosszúlejáratú hitelek alkalmazására.⁶⁰ 1967 októberében Ba Duc külkereskedelmi miniszterhelyettes vezetésével már úgy érkezett hazánkba tárgyalásra a vietnami gazdasági küldöttség, hogy tudta, a magyar fél jóval nagyobb áldozatvállalásra is kész lesz, mint a korábbi években. Ekkora a két ország között fennálló külkereskedelmi torzulást meg sem próbálták korrigálni; 1967-ben a magyar export 10,5 millió

⁵⁷ Mindezt úgy, hogy a legoptimistább becslések szerint is ebben az időszakban a VDK éves költségvetését minimum 40%-ban a kommunista blokkból érkező gazdasági segélyek alkották. Csúpn az újjáépítés időszakának két éve alatt; 1955-57 között körülbelül 400 millió rubel gazdasági segély áramlott az országba. Dan, Nguyen Cahn: Vietnam gazdasága - különös tekintettel a külgazdasági kapcsolataira, In: Egyetemi Szemle, III/4., Akadémiai Kiadó, 1981, pp. 119.o.

⁵⁸ *Tájékoztató a magyar-vietnami gazdasági kapcsolatokról.*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, SZT iratok, 04/130-szn-1965, 107. doboz

⁵⁹ „*Tájékoztató a magyar-vietnami gazdasági kapcsolatokról.*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, SZT iratok, 04/130-szn-1965, 107. doboz, illetve „*Fock Jenő elvtárs vezette delegáció 1965-ben Koreában és Kínában.*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, SZT iratok, IV-130-005834/1965, 107. doboz.

⁶⁰ „*A VDK-nak és a DNFF-nek nyújtott állami és társadalmi segítség 1967. végéig, előirányzatuk 1968-ra.*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/00516/26/1968, 88. doboz.

rubelt tett ki, ezt ellensúlyozandó csak 1,5 millió rubel értékű importtal számolhatott. 1968-ra mérleg még inkább elbillent; a magyar export 12,2 millió rubelt, a vietnami export ezzel szemben csak 0,8 millió rubelt tett ki. Összehasonlításként érdemes megvizsgálnunk az ugyanezen időszakra vonatkozó, segélyezési és hitelezési összegeket. 1965 és 1966 között Magyarország 5 millió rubel értékben nyújtott árusegélyt, míg három részletben 25,2 millió rubel értékű hosszúlejáratú kölcsönt a VDK részére.⁶¹ Ezen túl a gazdasági segélyegyezménybe belefoglalták a korábban kulturális egyezményben rögzített megállapodásokat is; többek között Magyarország vállalta, hogy az 1967/1968-as tanévben 272 vietnami egyetemi hallgatónak és 1000 szakmunkásnak, mérnöknek, illetve technikusnak biztosít teljes körű ösztöndíjat, amely magában foglalta az összes felmerülő költséget is. Az állami segélyeken kívül a VDK részére a magyar társadalmi szervek (KISZ, Hazafias Népfront, SZOT, Országos Béketanács) is rendszeresen rendeztek gyűjtést; 1965 és 1967 között csupán ebből 135,2 millió forint gyűlt össze.⁶²

2.3 Az 1965-ös fordulat – katonai segélyek Észak-Vietnam részére

1965 Magyarország számára több szempontból is vízváltató évnak számított a vietnami kapcsolatok alakulását tekintve, ezt már Fock Jenő miniszterelnök-helyettes vezette pártküldöttség vietnami útja is jól érzékeltette. Ugyanakkor ebben az évben indultak meg a katonai szállítások Észak-Vietnamba, illetve ekkor került sor Péter János külügyminiszter azon kísérletére, hogy közvetítőként lépjen fel Washington és Hanoi között. Ez utóbbi esemény nem csupán vietnami és világpolitikai relációban volt kiemelkedő, hanem azon kevés fejezetek egyike, amelyet a hazai historiográfia igen alaposan feldolgozott⁶³ – éppen ezért dolgozatomban nem kerül részletezésre. Az alábbi fejezetben sokkal inkább Magyarország és a VDK között

⁶¹ 1965–66 között a kommunista blokk országaiból (Kínát leszámítva) összesen 228 millió rubel gazdasági segélyt folyósítottak Vietnam részére. Ez a VDK 1964-es teljes évi importjának a kétszerese, míg exportjának a háromszorosa volt. Szükséges még hangsúlyozni, hogy ez az összeg a teljes egészében gazdasági jellegű segélyezést jelentette (nem tartalmazza a katonai segélyeket, a határidő előtti szállítások, a vietnami tartozások elengedése/átütemezése jelentette jövedelem kiesést, a társadalmi szervezetek adományait, az ösztöndíjasok képzését, és más formában nyújtott segélyeket sem. Bővebben: „*Gazdasági segélyek 1965-1966*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, IV-14-szn/1966, 111. doboz. „*A VDK-nak és a DNFF-nek nyújtott állami és társadalmi segítség 1967. végéig, előirányzatuk 1968-ra.*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/00516/26/1968, 88. doboz.

⁶² „*A VDK-nak és a DNFF-nek nyújtott állami és társadalmi segítség 1967. végéig, előirányzatuk 1968-ra.*” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/00516/26/1968, 88. doboz.

⁶³ Szőke, 2010, 59-86. o.

lezajlott katonai szállításokkal foglalkozom, hiszen ezek utóbbi időszakát adja, hogy 1965-től kezdődően az általam vizsgált korszakhatárig, 1968-ig Magyarország korábbi gyakorlatától eltérően immár katonai eszközökkel is támogatta Észak-Vietnamot. További aktualitást ad a fejeknek, hogy a magyar katonai segélyekre vonatkozó dokumentumokat teljes egészében 2013. áprilisától kezdődően tették elérhetővé a hazai kutatók előtt.

Ha a magyar katonai segélyek évről-évre változó összetételét tanulmányozzuk, akkor több következtetést is levonhatunk. Az első és legfontosabb, hogy a kádári pártvezetésnek 1965 folyamán még nem állt szándékában a vietnami erőket a legkorszerűbb fegyverzetrel ellátni, ez pedig összhangban volt a szovjet elképzelésekkel. Az 1965-ös évben útnak indított katonai szállításokban ezért jórészt szolgálatból kivont, másodvonalbeli fegyverek, vagy a Honvédelmi Minisztérium raktárkészletében szereplő hadianyagok szerepeltek. Budapest hasonlóan Moszkvához ekkor még egyértelműen abban bízott, hogy a fegyverszállítások révén a kínaiak nyomása tovább enyhíthető, és a vietnami vezetést sikerül a tárgyalásos megoldás irányába mozditani. Az 1965/66 telén lezajlott magyar békeközvetítési kísérlet megghiúsulása után alapvető fordulat állt be a magyar-vietnami kapcsolatok ezen dimenziójában is. Ez a változás ugyan nem volt azonnal érzékelhető, de az látható, hogy a következő évi katonai segélyszállítványok összetételében már nem az előző évi mintát követte. Az első magyar katonai segélyszállítvány 1965-ben került Vietnamba, miután Jávör Ervin, az Országos Tervhivatal hadiiparral foglalkozó elnökhelyettese 1965 áprilisában Moszkvában tárgyalt Szidorovics katonai szakértővel. Szidorovics volt a Koszinyin katonai ügyekért felelős különmegbízottja, aki az Európából érkező hadisegély szállításokkal koordinálta.⁶⁴ Az 1965-ös magyar segély nagy anyagi összértéke (7,6 millió rubel) ellenére Magyarország számára nem járt komolyabb költségekkel, mert, ahogy az Czinege Lajos honvédelmi miniszter jelentéséből kiderül lényegében a magyar Honvédelmi Minisztérium rendelkezésére álló, főleg leselejtezett, vagy első vonalból kivont eszközöket tartalmazta.⁶⁵ Ezzel kapcsolatban a vietnami fél 1965 októberében a szállítvány megérkezését követően Hoang Luong nagykövet révén jelezte is kifogásait.⁶⁶

⁶⁴ Ezzel kapcsolatban lásd még: *Szovjet álláspont a vietnami népnek katonai eszközökkel történő megsegítéséről*. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, SZT iratok, V-szn/1965, 109.doboz. Az 1965-ös magyar katonai segély több ezer gyalogsági fegyvert és aknát, 178 db 37 mm-s légvédelmi ágyút (különböző specifikációkban), 50 db tehergépkocsit tartalmazott.

⁶⁵ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, SZT iratok, IV-425-003734/12/1965, 108.doboz.

⁶⁶ A vietnami nagykövet Erdélyi Károlynál tett látogatása alkalmával kérte, hogy a jövőben a speciális segélyszállítványok összeállítására nagyobb figyelmet fordítsanak, ugyanis annak tartalma nem volt megfelelő. Kifejezte: „Ha például ágyút szándékozunk küldeni, azok modern ágyúk legyenek, mert régi ágyúkat már nem használnak a VDK-ban.” Továbbá nehezményezte azt is, hogy légvédelmi rakéták és egyéb modern fegyverek nem szerepeltek a segélyben. A teljesség kedvéért ugyanakkor azt is érdemes megjegyezni, hogy a katonai

1966-ban Magyarország 13,1 millió rubel katonai segélyt nyújtott Vietnamnak, amely kiegészült további 4 millió rubel hitellel – ez utóbbiból a vietnamiak többnyire a nem tisztán katonai komponenseket fedezhették. A szállítmányra vonatkozó, korábban tételesen benyújtott vietnami igénylistával összevetve megállapítható, hogy a magyar fél 1 millió rubel értékben túl is teljesítette azt. 1966-tól kezdve Magyarország már a rendelkezésére álló legfejlettebb eszközöket biztosította a VDK részére.⁶⁷ 1967-ben pedig maga Czinege Lajos honvédelmi miniszter vezetése alatt, magyar katonai delegáció utazott Vietnamba. Czinege látogatása alatt megállapodás született arról is, hogy 1967 során 172 vietnami katonát képeznek ki Magyarországon.⁶⁸

Érdekes tanulságokat hordoz az 1967/68-as évek segélyszállítmányaira vonatkozó iratanyagok tanulmányozása is, hiszen jól látható, hogy a későbbi Tet-offenzívára készülődve 1967-től a VDK jelentős csapaterősítést hajtott végre a délen harcoló állományában, ennek megfelelően változtatott is korábbi segélykérelmein.⁶⁹ A reguláris észak-vietnami egységek létszámát 1967 decemberében 300.000 főre növelték, párhuzamosan folytatva a VDK légvédelmének korszerű szovjet légvédelmi eszközökkel történő fejlesztését.⁷⁰ Ezzel összefüggésben a vietnamiak a korábbi évekhez képest a szocialista tömb országaitól még nagyobb volumenű segélyszállításokat kértek, illetve 1968-ra plusz pótsegély-igényeket nyújtottak be – amely leszállítását haladéktalanul meg kellett kezdeni.⁷¹ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Moszkva és Peking egymással versengő támogatása nem pusztán azt tette lehetővé, hogy a minden dimenzióban megtépázott, többször a működésképtelenség határára sodródó Észak-Vietnam állam hosszú éveken át dacoljon a nyugati világ legerősebb hatalmával,

szállítmányokat a szovjet fél irányelvei szerint állították össze a magyar hatóságok. MNL, KÜM, SZT, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, IV-425-003734/2/1965, 108.doboz.

⁶⁷ „Összefoglaló jelentés a Le Thanh Nghi vezette vietnami gazdasági kormányküldöttség magyarországi látogatásáról” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/00516/44/1968

⁶⁸ „Az MNK által a VDK-nak nyújtott térítésmentes katonai segélyekről.” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/00516/14/1968, 88. doboz.

⁶⁹ Az 1967-es (22,4 millió rubel) és az 1968-as (28,7 millió rubel) segélyek leszállítását gyorsított ütemben, még 1967 év végéig kérvényezte a vietnami fél, az 1969-re benyújtott (előzetestől eltérő) igénylistával együtt (30,7 millió rubel) olyan szintű terhet róttak Magyarországra, hogy azt még Fehér Lajos, a Honvédelmi Bizottság elnöke is szóvá tette jelentésében. A probléma nem csupán az átadott haditechnikai eszközök összértékével volt, sokkal inkább az jelentette a gondot, hogy ezeket már vagy gyártásból (speciális vietnami tervdokumentáció alapján) kellett biztosítani, vagy a legkorszerűbb fegyverek/híradástechnikai eszközök, illetve az ezek működéséhez szükséges löszerek és alkatrészek esetén a magyar haderő harcképességét csökkentve, a harcoló alakulatoktól elvonni. Lásd: *A Honvédelmi Bizottság 2/194/1968 számú, az 1968. évi vietnami pótigény kielégítéséről szóló határozata*. MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/00516/24/1968, 88. doboz.

⁷⁰ Ezek az adatok ugyan a külügy részére készült értékelő tanulmányból származnak, de a korszerű – és nagyszámú – gyalogsági fegyverekre, illetve légvédelmi eszközökre vonatkozó vietnami igények és pótigények nem hagynak kétséget a katonai eszközök rendeltetési helyét illetően. Lásd: „Összefoglaló a legutóbbi vietnami fejleményekről és a magyar-vietnami kapcsolatok alakulásáról.” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 001578/2/1968, 88. doboz.

⁷¹ MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/001578/2/1968, 88. doboz.

hanem azt is, hogy a VDK segélykérelmei sokszor megoldhatatlan helyzet elé állították a támogató országokat.

A feldolgozott katonai szállításokra vonatkozó iratanyagok tükrében megállapíthatjuk, hogy Magyarország 1965-től kezdődően nem csupán gazdasági, és politikai vonalon, hanem tényleges fegyverszállításai révén is jóval túlment azon a határon, amely az ország reális teljesítőképességétől, és politikai/gazdasági súlyától elvárható lett volna. Kétségtelen tény, hogy a két ország közti kapcsolatépítés során a kádári külpolitika látványos sikereket könyvelhetett el, ugyanakkor az 1960-as évek közepére Magyarország olyan nehéz gazdasági helyzetbe jutott, amelynek tudatában joggal kérdőjelezhetjük meg az áldozatvállalás mértékét.⁷²

2.4 Az 1968-as Tet-offenzíva után

A Tet-offenzívával elérkeztünk ugyan a dolgozat korszakhatárához, azonban néhány megállapítást még szükséges tennünk. Az 1968-as év eleji offenzíva a Vietnami Demokratikus Köztársaság számára hatalmas katonai és politikai kudarcnak bizonyult, és hozzájárult ahhoz, hogy még ugyanabban az évben Párizsban megkezdődhessenek a fegyverszüneti tárgyalások.⁷³ Az Egyesült Államok számára egyértelmű katonai sikert jelentő ütközetsorozat ugyanakkor belpolitikai szempontból felért egy teljes vereséggel. Az amerikai közvélemény nyomásának engedve Johnson elnök felfüggesztette a VDK bombázását, és megtagadta Westmoreland tábornok újabb csapaterősítésre vonatkozó kérését. Ma már tudjuk, ha az Egyesült Államok ekkor teljes offenzívát indít, valószínűleg pontot tehetett volna az éveken át húzódó, délkelet-ázsiai patthelyzet végére, ehelyett azonban a győzelem kapujában lényegében feladta a további harcot.

Magyar-vietnami relációban a Tet eseményei még inkább a kapcsolatok szorosabbra fűzését eredményezték. Az általános offenzíva kudarca ugyanis járt még egy, a VDK szempontjából érdekes hozadékkal, a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front (DNFF)

⁷² Az 1965-68-as évek között teljesített katonai szállítások összértéke (nem számolva a szállítás, a gyártás, illetve az esetleges import többletköltségeket) meghaladta a 2 milliárd forintot. Az adatok forrása: *Összefoglaló a legutóbbi vietnami fejleményekről és a magyar-vietnami kapcsolatok alakulásáról.* MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 001578/2/1968, 88. doboz.

A rubelről végzett átváltás az adott évre vonatkozó, az MNB által meghatározott árfolyamon történt.

⁷³ A párizsi tűzszüneti tárgyalásokat megelőzően az európai országokban működő VDK diplomáciai képviseletek intenzív kapcsolatépítési hullámot indítottak útnak. A kelet-európai szövetséges országok kapcsolatait felhasználva számos nyugati diplomátával léptek kapcsolatba; hasonlóan az 1965/66 telén lezajlott amerikai „békeoffenzívához”. A nyugati országok mellett a svájci, a svéd külügyminiszterekkel is tárgyaltak, illetve a magyar diplomáciai csatornákat kihasználva az osztrák külügyminisztériummal is kapcsolatba léptek.

szinte teljes dezorganizálódásával. Ezzel összefüggésben a VDK vezetésében a kínai orientáció, és a fegyveres harcot támogató frakció fokozatosan kezdett háttérbe szorulni, így teret engedve Hanoi valódi külpolitikai érdekeinek is. Moszkva ugyanakkor egyértelműen elkötelezte magát vietnami szövetségese mellett, és hozzálátott, hogy korszerű, nehézfegyverzetű haderővé alakítsa át az észak-vietnami hadsereget – újfent legalább annyira Kína, mint az Egyesült Államok ellenében. Magyarország 1969-es évre vállalt katonai segélye, hasonlóan a szocialista országhoz ezt a tendenciát látszottak alátámasztani.⁷⁴ Magyarország szerepvállalása 1968 után azonban korántsem ért még véget, ennek mélysége ugyanakkor további kutatások után lehet csak teljesen világos.

⁷⁴ „Összefoglaló jelentés a Le Thanh Nghi vezette vietnami gazdasági kormányküldöttség magyarországi látogatásáról” MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 162-425/00516/44/1968, illetve 162-43/001578/2/1968, 88. doboz.

Befejezés

Magyarország számára a vietnami konfliktus és az ott tanúsított szerepvállalás a hidegháborús időszak talán legfontosabb külpolitikai eseménye volt. A kezdetben igen távolinak, és ezzel összefüggésben érdektelennek tűnő délkelet-ázsiai ország semmiféle valós külpolitikai relevanciával nem bírt Magyarország számára. Az 1956-os események, a Kádár-rezsim hatalomra kerülése és az ekkortól fokozatosan megélénkülő magyar-vietnami kapcsolatok végül oda vezettek, hogy Magyarország számára a Vietnami Demokratikus Köztársaság és annak ország egyesítő törekvése külpolitikai prioritássá vált. Kellett ehhez természetesen az egyre inkább elmérgesedő kínai-szovjet ellentét, amely végül több szempontból fontos hadszíntérre tette Indokínát. A '60-as évek közepére a konfliktus nem csupán a két Vietnam küzdelme lett, közvetlenül érintett két szuperhatalmat, egy regionális nagyhatalmat, és számos szövetséges országot is – köztük Magyarországot. A magyar pártvezetés ugyanakkor az ország egyéni érdekeit is felismerte a konfliktusban, egyszerre használhatta ki hirtelen támadt relatív mozgásterét nyugati és keleti kapcsolatainak fejlesztésére.⁷⁵ Magyarország azzal, hogy vietnami relációban jó kapcsolatokat épített ki, újabb jelentős állomáshoz jutott el a kádári-külpolitika egyik kevés publicitást kapó, ám kétségkívül nagyjelentőségű sikeréhez, az 1973 után létrejött Nemzetközi Felügyelő Bizottságbeli tagságához.

Dolgozatomban kísérletet tettem a Magyar Nemzeti Levéltár magyar-vietnami kapcsolatokra vonatkozó iratanyagának részleges bemutatására. Fontosnak tartom, hogy – mivel az oroszországi, a kínai és a vietnami levéltári iratok hozzáférhetősége erősen korlátozott, – a kelet- és közép-európai levéltárak rendelkezésre álló anyagain keresztül új nézőpontok felhasználásával tovább folytatódjon az indokínai és azon belül is a vietnami konfliktus történeti kutatása. Magyarország ebből a szempontból kiváló primer forrásanyaggal rendelkezik, ahogy arra már többször is hivatkoztam, és történelmi érintettsége miatt is alaposabb vizsgálatot igényel a konfliktus során tanúsított tevékenysége. Céljaim között szerepel, hogy a kutatómunkát folytatva, és felhasználva az Egyesült Államokban folytatott kutatásaim, bővített formában diplomamunkaként is foglalkozzak a témával. Ezen kívül pedig közép- és hosszútávon folytatni kívánom a levéltári iratanyagok feldolgozását, illetve a témát PhD-program keretén belül további kutatások tárgyává tenni.

⁷⁵ Szőke Zoltán tanulmányában Elim O'Shaughnessy ideiglenes ügyvivő helyzetértékelésére hivatkozva utal arra, hogy az amerikai vezetés igen tisztán látta Magyarország bonyolult helyzetét, és szerepének indítékait a vietnami konfliktusban. Magyarország nyugati kapcsolatainak normalizálása mellett egyedülálló lehetőségként tekintett a délkelet-ázsiai eseményekre azáltal, hogy egyfelől bizonyíthatta Moszkva felé lojalitását, másfelől képes volt saját nemzeti érdekei mentén is politizálni. Bővebben: Szőke, 2010, 59. o.

Bibliográfia

Szakirodalom

Békés Csaba: *Európából Európába - Magyarország konfliktusok keresztüzében (1945-1990)*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.

Borhi László: *A Vasfüggöny mögött – Magyarország nagyhatalmi erőterében 1945-1968*, Ister Kiadó, Budapest, 2000.

Borhi László: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957-1967*, Ister Kiadó, Budapest, 2002.

Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok 1945-1989 – Források*, MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2009.

Ehrlich Éva – Révész Gábor – Tamási Péter (szerk.): *Kelet-Közép-Európa: honnan – hová?* Akadémiai Kiadó, 1994.

Fülöp Mihály – Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*, Aula, Budapest, 1998.

Gaiduk, Ilya V.: *The Soviet Union and the Vietnam War*, Ivan R. Dee Inc., Chicago, 1996.

Gazdag Ferenc – Kiss J. László (szerk.): *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

Kissinger, Henry: *Diplomácia*, Panem Grafo, Budapest, 2008.

Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története – Mítosz és valóság: érdekek és értékek*, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2014.

McNamara, Robert S.: *In Retrospect – The Tragedy and Lessons of Vietnam*, Random House, New York, 1995.

Radványi János: *Delusion and Reality: Gambits, Hoaxes and Diplomatic One-Upmanship in Vietnam*. Gateway Editions Ltd., South Bend, 1978.

Radványi János: *Hungary and the Superpowers*. Hoover Institution Press, Stanford, 1972.

Thompson, Robert: *No Exit From Vietnam*, David McKay, Company, New York, 1969.

Westmoreland, William C.: *A Soldier Report*, Doubleday & Company, New York, 1976.

Zagoria, Donald S.: *Vietnam Triangle – Moscow, Peking, Hanoi*, Pegasus, New York, 1967.

Folyóiratok, tanulmányok, internetes hivatkozások

Békés Csaba: *Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968-1989*. In: Gazdag Ferenc és Kiss J. László: *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

Borhi László: *A magyar-amerikai viszony változásai 1957-1978*, In: Gazdag Ferenc és Kiss J. László: *Magyar külpolitika a 20. században*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

Dan, Nguyen Cahn: *Vietnam gazdasága - különös tekintettel a külgazdasági kapcsolataira*, In: Egyetemi Szemle, III/4., Akadémiai Kiadó, 1981.

Hershberg, James G.: *Who Murdered 'Marigold'?—New Evidence on the Mysterious Failure of Poland's Secret Initiative to Start U.S.-North Vietnamese Peace Talks, 1966*, Working Paper No. 27, Cold War International History Project Washington, 2000.

Magyarics Tamás: *Illja V. Gaiduk: Szovjet politika az amerikai-vietnami háborút illetően*, In: Századok, 130/6. 1998.

Szőke Zoltán: *Magyarország és a vietnami háború, 1962-1975*, Századok, 144/1. Budapest, 2010.

O'Connor, Patrick: *Communist practice in Vietnam*,

<http://archive.thetablet.co.uk/article/24th-may-1975/14/communist-practice-in-vietnam>

(2014.12.16.)

Szőke Zoltán: *A vietnami „kaland”*, ArchívNET I/1. 2001.

http://www.archivnet.hu/hadtortenet/a_vietnami_kaland.html (2014.12.11.)

<http://www.balassiintezet.hu/attachments/article/827/NoveBela.pdf> (2014.12.21.)

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár, Külügyminisztérium, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964
Adminisztrációs iratok 1-7. doboz.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1945-1964, Titkos ügykezelésű iratok 1-9. doboz.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1965, TÜK iratok 107-110. doboz.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1966, Szigorúan Titkos iratok, 111-113. doboz.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1967, SZT iratok, 93-95. doboz.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, Vietnam 1968, SZT iratok, 87-89. doboz.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, DNFF 1965, SZT iratok, 110. doboz.

MNL, KÜM, XIX-J-1-j, DNFF 1966, SZT iratok, 114. doboz.